

RAZLIKE U STAVOVIMA UČENIKA REDOVNIH ŠKOLA PREMA ODGOJNO- OBRAZOVNOJ INTEGRACIJI DJECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Mira Oberman-Babić

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

Originalni znanstveni članak

UDK: 376.

SAŽETAK

Na uzorku od 1270 učenika redovnih škola na području grada Zagreba i Zajednice općina Zagreb ispitane su razlike u njihovim stavovima prema odgojno-obrazovnoj integraciji djece sa smetnjama u razvoju s obzirom na spol. Ispitano je 621 muških i 649 ženskih subjekata.

Obrada podataka izvršena je primjenom metode grupne diskriminativne analize (DISCRM) po programu Cooley-Lohnesa.

Nalaz je pokazao da između ispitanih skupina postoje značajne razlike u stavovima u smislu da učenice redovnih škola imaju povoljnije stavove prema integraciji djece sa smetnjama u razvoju i spremnije su da takvoj djeci pružaju neposrednu pomoć.

1. UVOD I PROBLEM

Bruininks, Rynders i Gross, 1974. godine, navode da ima nekoliko studija koje ukazuju na utjecaj spola na prihvaćanje mentalno retardiranih učenika koje su pokazale da djeca bez smetnji u razvoju općenito više preferiraju mentalno retardiranu djecu istog spola. Među tim studijama spominju one Gronlunda 1959. i Hartupa, 1970. god. (1, str. 378). Prihvaćanje te iste populacije od strane vršnjaka bez smetnji u razvoju ispitivali su Godman, Gottlieb i Harrison, 1976. god. i ustanovili da djevojčice u većoj mjeri nego dječaci toleriraju lako mentalno retardiranu djecu (2, str. 416 - 417). U prilog tome govori i shvaćanje Mischela, 1970. godine prema kojem djevojčica u skladu sa

svojom spolnom ulogom imaju veću potrebu da pomažu drugima (2, str. 416). One, naime, lako mentalno retardiranu djecu češće nego dječaci rangiraju kao djecu koja su "O.K.". O tome govore i Crown te Marlow, 1964. godine koji ističu da je u djevojčica jače nego u dječaka izražena potreba da ispoljavaju socijalno poželjno ponašanje (2, str. 416). Johanson, M., 1975. god. navodi da prema Oetzelovom (Oetzel, 1966. god.) pregledu istraživanja razlika između spolova, gotovo svi nalazi govore u prilog tome da djevojčice više brinu o drugima i da su druželjubivije od dječaka (3, str. 103). U ispitivanju stavova prema lako mentalno retardiranoj djeci i njihovoj odgojno-obrazovnoj integraciji, koje je provedeno na 411 učenika redovne škole Rose, C. D.

1978. god. ustanovio je da većina tih učenika smatra da lako mentalno retardirana djeca trebaju ići u redovnu a ne u specijalnu školu i da su voljna družiti se i igrati s njima, te da djevojčice bolje prihvaćaju tu djecu od dječaka (4, str. 17).

Iako navedena ispitivanja više govore o problemu razlika u stavovima učenika i učenica redovnih škola prema djeci sa smetnjama u razvoju, ona donekle govore u prilog mogućnosti da su takve razlike prisutne i u stavovima učenika i učenica redovnih škola u odnosu na odgojno-obrazovnu integraciju djece sa smetnjama u razvoju. Može se očekivati da bi eventualno ustanovljene razlike u stavovima učenika i učenica redovne škole mogle imati određene implikacije na provođenje odgojno-obrazovne integracije djece sa smetnjama u razvoju. To je ujedno bio jedan od osnovnih razloga koji nas je naveo da pristupimo ovom istraživanju.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj nam je ispitati da li između učenika i učenica postoje razlike u stavovima prema odgojno-obrazovnoj integraciji. Svrha je da se stvori polazna osnova za transformaciju stavova u one skupine učenika za koju se ustanovi da oni nisu sasvim adekvatni.

3. HIPOTEZE

U skladu sa tako definiranim ciljem istraživanja postavljena je sljedeća hipoteza:

H-1-Postoje razlike u stavovima učenika redovne škole prema odgojno-obrazovnoj integraciji djece sa smetnjama u razvoju s obzirom na spol.

4. METODOLOGIJA

4.1. Uzorak ispitanika

Populaciju iz koje je formiran uzorak učenika redovne škole čine učenici VIII. razreda redovnih osnovnih škola koji su školske 1980/81. godine pohađali škole na području grada Zagreba i Zajednice općina Zagreb. Na tom području je prema podacima Republičke prosvjetne pedagoške službe 1980. god. bilo 156 osnovnih škola. Iz tako definirane populacije škola na temelju kriterija: lokacija, veličina, opremljenost škole formiran je uzorak od 48 škola od kojih 30 sa užeg područja grada Zagreba "Zagreb-Centar" i 18 sa šireg područja Zajednice općina Zagreb "Zagreb-Prsten". Uzorak učenika formiran je slučajnim izborom odjeljenja osmih razreda. Tim postupkom odabrano je po jedno odjeljenje učenika VIII. razreda iz svake od navedenih redovnih osnovnih škola. Tako je dobiven uzorak od 1270 učenika od čega 621 muških i 649 ženskih.

4.2. Varijable

U ispitivanju razlika u stavovima učenika redovne škole primjenjeno je 50 varijabli indikatora stavova sadržanih u upitniku. Upitnik je Likertovog tipa.

4.3. Metode obrade

Obrada podataka izvršena je u Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu. Primjenjena je metoda multigrupne diskriminativne analize (DISCRM) primjenom Cooley-Lohnesova programa (Cooley i Lohnes, 1971..)

5. REZULTATI I DISKUSIJA

Rezultati multigrupne diskriminativne analize stavova učenika redovne osnovne škole obzirom na spol nalaze se u Tablici 1.

Tablica 1.

Rezultati multigrupne diskriminativne analize stavova učenika redovne osnovne škole obzirom na spol

Wilks Lambda = .83 df1 = 50 df2 = 1219
F = 5.03 P = .00

DV	Rc	Rc ²	Korijen	X ²	df	P	Postotak traga od D
1	.41	.17	.20	233	50	.00	100.00

Centroidi uzoraka u jednodimenzionalnom diskriminativnom prostoru

Učenici C = .42

Učenicice C = -.40

Wilksov test za određivanje značajnosti kanoničke diskriminacije (Wilks. lambda), stupnjevi slobode (df), Raova aproksimacija Wilksova testa (F), razina značajnosti (P) diskriminativne varijable (DV), koeficijenti (Rc) odnosno kvadrati koeficijenata (Rc²) kanoničke diskriminacije, korijeni diskriminativne matrice (korijeni), Bartlettova aproksimacija Wilksova testa za testiranje značajnosti korijena diskriminativne funkcije (X²)

Kao što se iz Tablice 1 vidi na temelju analize 50 indikatora stavova na skupini učenika i učenica redovne škole, uzorke je moguće razlikovati s kvadratom koeficijenta kanoničke diskriminacije značajne prve diskriminativne varijable od .17 što odgovara

koeficijentu kanoničke diskriminacije od .41. U prilog opravdanosti diferencijacije tih grupa govore parametri Raova aproksimacija Wilksova testa F = 5.03 i X² = 233, p = .00. Navedene vrijednosti pokazuju da zaista postoji značajna razlika između subgrupa učenika i učenica s obzirom na njihove stavove prema odgojno-obrazovnoj integraciji djece sa smetnjama u razvoju.

Analizom centroida grupa vidimo da centroid za grupu učenika iznosi .42, a za grupu učenica -.40. To pokazuje da učenici imaju povoljnije stavove od učenica. Međutim, uvidom u aritmetičke sredine rezultata u pojedinim varijablama zapaža se da znatno veći broj aritmetičkih sredina učenika ima negativnije stavove prema

odgojno-obrazovnoj integraciji od grupe učenika redovne škole. Podatke o aritmetičkim sredinama nalazimo u Tablici 2.

Tablica 2:

Rezultati univarijantne analize varijance po varijablama indikatorima stavova učenika redovne škole i aritmetičke sredine uzoraka XA, F-omjeri (F) i razine značajnosti (P)

Varijabla	XA		F	P
	Učenici	Učenice		
1. Bi li u razredu želio sjediti sa slijepim uč.	-.05	.05	2.73	.09
2. Bi li u razredu želio sjediti sa gluhim uč.	.02	-.01	.28	.60
3. Bi li u razredu želio sjediti sa mentalno retardiranim učenikom	-.09	.08	9.54	.00
4. Bi li u razredu želio sjediti sa tjelesno invalidnim učenikom	-.02	.02	.30	.59
5. Bi li slijepi učenik mogao sudjelovati u većini tvojih igara	-.28	.25	90.24	.00
6. Bi li gluhi učenik mogao sudjelovati u većini tvojih igara	-.01	.01	.04	.83
7. Bi li mentalno retardirani učenik mogao sudjelovati u većini tvojih igara	-.16	.15	31.06	.00
8. Bi li tjelesno invalidni učenik mogao sudjelovati u većini tvojih igara	.25	.23	77.56	.00
9. Da li najradije učiš sam	-.03	.03	.85	.64
10. Bi li učio sa slijepim učenikom	-.14	.13	22.92	.00

nastavak tablice 2

Varijabla	XA		F	P
	Učenici	Učenice		
11. Bi li učio sa gluhim učenicom	-.05	.05	2.99	.08
12. Bi li učio sa tjelesno invalidnim učenicom	-.07	.07	6.82	.00
13. Bi li ponavljao gradivo sa mentalno retardiranim učenicom	-.18	.17	41.57	.00
14. Da li najradije učiš s prijateljem	.00	-.00	-.00	.99
15. Da li rado ideš na izlet s prijateljem	.02	-.02	.35	.56
16. Bi li češće poveo na izlet slijepog druga	-.14	.13	22.77	.00
17. Bi li češće poveo na izlet gluhog učenika	-.07	.07	6.58	.01
18. Bi li češće poveo na izlet mentalno retardiranog druga	-.09	.09	10.22	.00
19. Bi li češće poveo na izlet tjelesno invalidnog druga	-.06	.06	4.14	.03
20. Bi li se želio sprijateljiti sa slijepim učenicom	-.14	.13	23.54	.00
21. Bi li se želio sprijateljiti sa gluhim učenicom	-.07	.06	5.47	.01
22. Bi li se želio sprijateljiti sa mentalno retardiranim učenicom	-.11	.10	13.97	.00
23. Bi li se želio sprijateljiti sa tjelesno invalidnim učenicom	-.11	.10	14.75	.00
24. Da li obično uzimaš u obranu učenika kojeg netko napadne	-.05	.05	3.60	.05
25. Bi li branio slijepog učenika prema kojem bi netko loše postupio	.00	-.00	.00	.98

nastavak tablice 2

Varijabla	XA		F	P
	Učenici	Učenice		
26. Bi li branio gluhog učenika prema kojem bi netko loše postupio	-.01	.01	.12	.72
27. Bi li branio mentalno retardiranog učenika prema kojem bi netko loše postupio	-.03	.03	1.21	.27
28. Bi li branio tjelesno invalidnog učenika prema kojem bi netko loše postupio	-.01	.01	.04	.84
29. Bi li bio spreman pomagati slijepom drugu u učenju tako da mu čitaš gradivo	-.17	.16	34.28	.00
30. Bi li bio spreman pomagati gluhom učeniku u rješavanju školskih zadataka	-.08	.08	17.56	.00
31. Bi li bio spreman pomagati retardiranom učeniku tako da mu tumačiš novo gradivo	-.10	.10	13.21	.00
32. Bi li bio spreman pomagati tjelesno invalidnom učeniku u tjelesnom odgoju	-.02	.02	.39	.54
33. Bi li se jako razljutio kada bi primjetio da netko pokušava prevariti slijepog učenika za novac	-.01	.01	.21	.65
34. Bi li se jako razljutio kada bi primjetio da netko pokušava prevariti mentalno retardiranog učenika za novac	-.02	.02	.47	.50
35. Bi li se jako razljutio kada bi primjetio da netko pokušava krivo informirati gluhog učenika o nečem što je važno	-.01	.01	.21	.65

nastavak tablice 2

Varijabla	XA		F	P
	Učenici	Učenicice		
36. Bi li se jako razljutio kada bi primijetio da netko izaziva tjelesno invalidnog učenika zato što je slabiji	-.05	.04	2.54	.10
37. Bi li oštro protestirao kada bi vidio da se netko ruga gluhom učeniku	-.01	.01	.11	.74
38. Bi li oštro protestirao kada bi vidio da se netko ruga slijepom učeniku	-.04	.04	1.80	.17
39. Bi li oštro protestirao kada bi vidio da se netko ruga tjelesno invalidnom učeniku	-.00	-.00	.02	.89
40. Bi li oštro protestirao kada bi vidio da se netko ruga mentalno retardiranom učeniku	-.02	.02	.50	.51
41. Smatraš li da bi slijepi učenici trebali ići u redovnu školu	-.15	.15	29.26	.00
42. Smatraš li da bi gluhi učenici trebali ići u redovnu školu	-.13	.12	20.47	.00
43. Smatraš li da bi mentalno retardirani učenici trebali ići u redovnu školu	-.12	.12	17.91	.00
44. Smatraš li da bi tjelesno invalidni učenici trebali ići u redovnu školu	-.06	.06	4.82	.02
45. Smatraš li da bi nastavnici imali dovoljno strpljenja sa slijepim učenicima	-.09	.08	8.92	.00
46. Smatraš li da bi nastavnici imali dovoljno strpljenja sa mentalno retardiranim učenicima	-.09	.08	9.52	.00

Kako analiza varijance pokazuje najveće razlike su u stavovima učenika i učenica u onim varijablama koje najviše doprinose definiranju diskriminativne varijable. Uzorci učenica i učenika značajno se razlikuju u 27 varijabli i to u svih 27 na štetu učenika (P ili $= .05$).

Grupa učenika smatra da slijepi i tjelesno invalidni učenici ne bi mogli sudjelovati s njima u većini njihovih igara (varijable 5 i 8), oni ne bi željeli ponavljati gradivo s mentalno retardiranim učenikom (varijabla 13), ne bi bili spremni da pružaju pomoć slijepim drugovima na način da im čitaju gradivo (varijabla 29), ne smatraju da bi slijepi učenici trebali ići u redovnu školu (varijabla 41), ne bi se s njima željeli sprijateljiti niti ići na izlet (varijabla 20 i 16) itd.

Semantički sadržaj varijabli po kojima se grupe najviše razlikuju pokazuje da se tu prvenstveno radi o varijablama koje definiraju F1-stav učenika redovne škole prema druženju sa učenicima sa smetnjama u razvoju, te u varijablama koje se odnose na uključivanje slijepih učenika u redovnu školu, dakle, na njihovu odgojno-obrazovnu integraciju te na pružanje pomoći učeniku sa smetnjama u razvoju. Treba naglasiti da se u nekim varijablama grupe ispitanika ipak ne razlikuju ili da su te razlike neznčajne kao npr. u slijedećim varijablama: 14 "Da li najradije učiš s prijateljem", 25 "Bi li branio slijepog učenika prema kojem bi netko loše postupio", 39 "Bi li oštro protestirao kada bi vidio da se netko ruga tjelesno invalidnom učeniku", 6 "Bi li gluhi učenik mogao sudjelovati u većini tvojih igara", 15 "Da li rado ideš na izlet s prijateljem", 28 "Bi li branio tjelesno invalidnog učenika prema kojem bi netko loše postupio", 26 "Bi li branio gluhog

učenika prema kojem bi netko loše postupio", 48 "Smatraš li da bi nastavnici imali dovoljno strpljenja sa tjelesno invalidnim učenikom" i varijabla 33 "Bi li se jako razljutio kada bi primjetio da se netko pokušava prevariti slijepog učenika za novac".

Najviše sličnosti među učenicima i učenicama vidimo, dakle, u odnosu na protektivni stav i to u smislu da učenici i učenice imaju tendenciju negativnom stavu u odnosu na pružanje zaštite učenicima sa smetnjama u razvoju (male i negativne aritmetičke sredine). Najveće razlike među uzorcima ogledaju se u odnosu na varijable koje indiciraju stav druženja, pružanja pomoći i stav prema integraciji učenika sa smetnjama u razvoju. Kako se i ovdje radi o diskriminativnoj analizi dviju skupina ispitanika, dobivena je jedna diskriminativna funkcija koja se može objasniti na temelju korelacije varijabli s tom funkcijom. Te su korelacije prikazane u Tablici 3.

Tablica 3: Korelacije varijabli s diskriminativnom funkcijom

Varijabla	rDV
1	-.11
2	.03
3	-.20
4	-.03
5	-.62
6	-.01
7	-.37
8	-.58
9	-.06
10	-.32
11	-.11
12	-.17
13	-.43
14	-.00
15	.04
16	-.32
17	-.17
18	-.21
19	-.13
20	-.32
21	-.15

Varijabla	rDV
22	-.25
23	-.25
24	-.12
25	-.00
26	-.02
27	-.07
28	-.01
29	-.39
30	-.18
31	-.24
32	-.04
33	-.03
34	-.04
35	-.03
36	-.10
37	-.02
38	-.09
39	-.00
40	-.04
41	-.36
42	-.30
43	-.28
44	-.14
45	-.20
46	-.09
47	-.20
48	.03
49	-.21
50	-.16

Postotak traga R.-a objašnjen korijenom = 5.03

Iz Tablice 3 se zapaža da najveće korelacije s diskriminativnom funkcijom pokazuju one varijable u kojima se u analizi varijance aritmetičke sredine uzoraka najviše (značajno) razlikuju. Nalaz prema kojemu se učenice i učenici redovne škole razlikuju u stavovima prema odgojno-obrazovnoj integraciji djece sa smetnjama u razvoju u skladu je s našim očekivanjima. Te razlike su izražene u korist djevojčica koje u tom pogledu imaju bolje stavove. Ovaj nalaz čini se da se može interpretirati u kontekstu

1. kulturološke dimenzije učenja spolnih uloga
2. procesa učenja identifikacijom.

Što se tiče kulturološke dimenzije učenja spolnih uloga kao mogućeg faktora odgovornog za nađene razlike između dječaka i djevojčica ona je socijalno uvjetovana. Naime, svaki pojedinac se razvija u određenoj socijalnoj sredini u kojoj važe sasvim konkretna shvaćanja i pravila ponašanja. "Zajednica ima određene principe kako se treba ponašati u različitim situacijama i daje odgovor na razna pitanja koja svaki pojedinac treba da reši u svom životu": kako podizati decu, kako se pripremiti za razna zanimanja, kako se regulišu odnosi muškarca i žene, kako postupiti u bolesti, što treba ceniti, a što prezirati" (5, str. 246).

Margaret Mead vjeruje da je veće konformiranje žena sastavni dio spolnih uloga, sticanih od djetinjstva i da u većini kultura djevojčice uče da se pokoravaju i ne ističu samostalnošću". Veće konformiranje i neke druge karakteristike koje se smatraju tipično ženskim, rezultat su, kako se izražava M. Mead, kulturne elaboracije (6, str. 280). Treba, međutim, naglasiti da veće konformiranje žena nije njihova urođena karakteristika nego je posljedica shvaćanja mnogih kultura da žene trebaju pokazivati manje samostalnosti i inicijative i više se pokoravati. Može se pretpostaviti da u tom pogledu određenu ulogu igra i uzrast, pa podaci iz literature pokazuju da su mlađa i neiskusnija djeca više podložna socijalnim utjecajima. Prema tome, nađene razlike između dječaka i djevojčica u našem se ispitivanju mogu djelomično pripisati i kulturološkom faktoru, posebno većem konformizmu djevojčica i njihovoj sklonosti da prihvate ono što je socijalno poželjno tj. u našem slučaju djecu sa smetnjama i njihovu odgojno-obrazovnu integraciju.

Značenje identifikacije za nastanak stavova ističe više autora. Tako S. Freud naglašava da "super ego" priskrbljuje psihičku energiju potrebnu za njegovo funkcioniranje putem mehanizma identifikacije" (7, str. 45).

Bandura A., 1969. navodi da se stavovi usvajaju imitacijom i identifikacijom (3, str. 37 i 38).

S obzirom na izloženi mehanizam usvajanja stavova čini se logičnim da se u našem slučaju nađene razlike u stavovima prema odgojno-obrazovnoj integraciji mogu pripisati i procesu identifikacije sa roditeljima istog spola. Za razliku od učenika specijalnih škola, učenici redovnih škola u svakodnevnom su kontaktu sa svojim roditeljima, pa se može pretpostaviti da je u njih proces identifikacije neometen. Čini se da ovdje ustanovljene razlike u stavovima učenika i učenica redovne škole mogu imati određene implikacije na provođenje odgoj-

no-obrazovne integracije djece sa smetnjama u razvoju. Spoznaja da djevojčice imaju pozitivnije stavove prema odgojno-obrazovnoj integraciji i da su više sklone prihvatiti djecu sa smetnjama u razvoju, može značiti da bi u razredima u kojima dominiraju učenice učenici sa smetnjama u razvoju imali bolji položaj, nailazili na veće razumijevanje nalazili lakše sudrugove i učenike koji bi im pomagali u različitim školskim i izvanškolskim aktivnostima. Spoznaja da učenici imaju manje pozitivne stavove od učenica upućuje na potrebu većeg naglaska na njihovu pripremanju za odgojno-obrazovnu integraciju.

6. ZAKLJUČAK

1. Učenice redovnih škola imaju povoljnije stavove prema integraciji djece sa smetnjama u razvoju i spremnije su da takvoj djeci pružaju neposrednu pomoć.

LITERATURA

1. Bruininks, R. H., Rynders, I. E., Gross, J. L. (1974.): Social Acceptance of Mildly Retarded Pupils in Resource Rooms and Regular Classes, *American Journal of Mental Deficiency*, 78,4.
2. Fulgosi, A. (1985): Psihologija ličnosti, Školska knjiga, Zagreb.
3. Proces socijalizacije kod dece (1982): Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
4. Rose, C. D. (1981.): Social Integration of School Age ESN (s) Children in a Regular School. *Special Education* 8,4.
5. Rot N. (1980): Opšta psihologija, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
6. Rot N. (1983): Psihologija grupa, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
7. Goodman, H., Gottlieb, J, Harrison, R. H. (1972.): Social Acceptance of EMRS Integrated into a Nongraded Elementary on School. *American Journal of Mental Deficiency*, 76,4.

**THE DIFFERENCES BETWEEN ATTITUDES OF
PUPILS FROM THE REGULAR SCHOOLS TOWARD THE
EDUCATIONAL INTEGRATION OF CHILDREN WITH
DEVELOPMENTAL DIFFICULTIES**

Summary

The differences in attitudes toward educational integration of children with developmental disturbances into regular school settings regarding their sex were tested on the sample of 1270 pupils attending regular schools in the city area of Zagreb and in Zagreb. Sample consisted of 621 male and 640 female persons.

Data were processed through the method of multigroup discriminative analysis (DISCRM) according to the program of Cooley and Lohnes.

Obtained results showed that between tested groups exist significant differences in attitudes. These differences are showing that female pupils from the regular school settings express attitudes which are more in favour of integration of children with developmental difficulties and are more willing to provide immediate help to such children.